

İstanbul'un Kileri Eflak-Boğdan'ın Başkentın Beslenmesindeki Yeri ve Önemi

Mehmet Demirtaş*

Giriş

İstanbul'un beslenmesi, devletin en çok üzerinde durduğu ve çeşitli bakımlardan büyük bir önem arz eden bir mesele olup “mühim bir din ve devlet vazifesiydi”¹. Çünkü fetihten itibaren giderek büyüyen, nüfusu artan İstanbul'un iâşesi meselesi giderek zorlaşmıştır. Kanuni döneminde başkente dışarıdan senede 200.000'den fazla koyun getirilmekteydi.² XVII. yüzyılın ikinci yarısında şehirde günde ortalama olarak 300-500 ton buğday tüketilmekteydi.³ 1790'larda İstanbul fırınlarının işleyebilecekleri buğday miktarı günde dokuz kileydi. Buna göre bu miktar 3.8 milyon kile (97 bin ton) dolaylarındaydı.⁴ Yine III. Selim döneminde İstanbul'un günlük ekmek ihtiyacı için on beş bin okka una ihtiyaç olduğu tahmin edilmektedir.⁵ Böylesine büyük bir ihtiyacın giderilmesi ciddi tedbirlerle mümkündü. Nitekim İstanbul'un iâşe işlerini yürütmek üzere 1793 yılında Zahire Nezareti⁶ kurulmuş ve

* Prof. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bitlis/TÜRKİYE, demirtasm@gmail.com ORCID: 0000-0002-3859-9798

1 Lütfi Güçer, “XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabii Olduğu Kayıtlar”, *İFM'den Ayrı Basım*, C 13, No. 1-4, İstanbul 1954, s. 83.

2 M. Tayyib Gökbiğın, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977, s. 153.

3 Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 339; Mehmet Demirtaş, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza, İstanbul Örneği H 1100-1200/M1688-1786*, Birleşik Yayınları, Ankara 2010, s. 173. Bu konuda ayrıca bk. Mehmet Demirtaş, “İstanbul Fırınlarının Buğday ve Un İhtiyacının Karşılanmasında Görülen Usulsüzlükler ve Uygulanan Yaptırımlar”, *II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu (27-29 Mayıs 2014) Bildirileri*, ed. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emre Safa Gürken, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 169.

4 Tefik Güran, “İstanbul'un “İâşesinde Devletin Rolü (1793-1839)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C 44. S. 1-4, Ocak 1986, s. 247.

5 Özkaya, *Osmanlı Toplum Yaşantısı*, s. 339; Demirtaş, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza*, s. 173; Demirtaş, “İstanbul Fırınlarının Buğday ve Un İhtiyacının Karşılanmasında Görülen Usulsüzlükler ve Uygulanan Yaptırımlar”, s. 169.

6 Zahire Nezareti, kapan tüccarının gittiği bölgelerde bol ve ucuz mal bulabilmesine yardımcı olarak, tüccarın satın aldığı malları İstanbul'a taşınması için tedbirler almaktaydı. Asıl fonksiyonu

başına müstakil bir nazır tayin edilmiştir. Bu nezarete kısa bir süre sonra bir hazine tahsis edilmiştir.⁷ Hazine Tanzimat dönemine kadar varlığını devam ettirmiştir. Bununla bağlantılı olarak kapanlarda yeni düzenlemeler yapılarak⁸ zahire konusu daha disiplinli bir hale getirilmeye çalışılmıştır.

İstanbul'un beslenmesi konusu belgelerde *umur-ı mu'tena* olarak ifade edilmektedir.⁹ Nitekim zahirenin herhangi bir madde ile mukayese edilmemesi gerektiği yönünde yetkililer zaman zaman ikaz edilmişlerdir.¹⁰ Bu çerçevede emanetler, ambarlar, divanhaneler ve çarşılar şeklinde bir yapı meydana getirilmiştir.¹¹ Malın satın alınacağı yerlerde fiyatların makul bir seviyede kalmasına da özen gösterilmiştir.¹² Böylelikle İstanbul halkının daha ucuza beslenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. İstanbul'a getirilecek zahirenin kalitesine de dikkat edilmekteydi. Zahirenin içine saman, çöp vb. yabancı maddelerin karıştırılmamasına¹³ şehre getirilecek hububatın *pak ve münakkah* olmasına dikkat edilmesi, aksi takdirde ilgililerin şiddetli bir şekilde cezalandırılacakları hatırlatılırdı.¹⁴

ise doğrudan doğruya devlet adına mübayaaya yaparak İstanbul'da kendisine ait mirî depolarda biriktirdiği zahireyi ihtiyaç olduğunda İstanbul fırınlarına dağıtmaktı. Zahire Nezareti aynı zamanda bir kapan tüccarı gibi serbest piyasa fiyatlarıyla kapandan mübayaaya yapmaktaydı. Bk. Güran, "İstanbul'un "İâşesinde Devletin Rolü", s. 249.

- 7 Zahire Nezaretinin görevlerinin başında, zaman içinde Eflak, Boğdan, Tuna ve Karadeniz sahillerinden ve gerekirse Akdeniz'den büyük miktarlarda zahire getirerek mirî depolarda en az 2 milyon kile zahire bulundurulmasını sağlamak gelmekteydi. Güran, "İstanbul'un İâşesinde Devletin Rolü", s. 247-248.
- 8 Ahmet Tabakoğlu-Büşra Karataşer, "İstanbul'un İâşesinde Trakya Bölgesinin Rolü", *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Metinleri*, 2017, S. 1, s. 5. Güran, "İstanbul'un İâşesinde Devletin Rolü", s. 247-248. Zahire Hazinesi, III. Selim dönemindeki müstakil statüsünü II. Mahmud devrinde kaybetmiş ve sonunda Mukataat Hazinesi'nin bir yan kuruluşu haline gelmiştir. 12 Ağustos 1839 tarihinde ise hesapları Ticaret Hazinesi'ne aktarılmış, kısa bir süre sonra da ayrı bir kararla Hazine-i Celile-i Maliye bünyesine alınmıştır. Bk. Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Döneminde İstanbul'un İâşesi", *II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu (27-29 Mayıs 2014) Bildirileri*, ed. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emre Safa Gürkan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 133.
- 9 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), C (Cevdet) MTZ (Eyalet-i Mümtaze), 6/252, Evail-i C 1195/25 Mayıs-03 Haziran 1781.
- 10 BOA, HAT (Hatt-ı Hümayûn), 116/4704, 29 Z 1217/22 Nisan 1803.
- 11 Tabakoğlu, Karataşer, "İstanbul'un İâşesinde Trakya Bölgesinin Rolü", s. 5. İhtikârın önlenmesi ile ilgili bkz. BOA, C BLD (Belediye), 72/3562, 29 Z 1255/04 Mart 1840.
- 12 BOA, HAT, 622/30746, 29 Z 1244/02 Temmuz 1829.
- 13 İbrail Nazırı Ali'ye gönderilen emirde İbrail, İsmail, Eflak ve Boğdan taraflarından büyük miktarlarda zahire göndermesi ve malın kalitesine azami dikkat göstermesi istenmişti. BOA, C BLD, 6/275, 29 M 1173/22 Eylül 1759.
- 14 BOA, C BLD,137-6807, 07 B 1190/22 Ağustos 1776, BOA, C İKTS (İktisat), 39/1904, 17 RA 1205/24 Kasım 1790.

Devlet gerek doğrudan kendisi gerekse tüccar vasıtasıyla İstanbul'un zahire ihtiyacını gidermiştir. Ancak devletin, bu malların ticaretindeki rolü oldukça sınırlıydı. Yalnızca sarayın ve ordunun ihtiyaçları için satın alınan tahılı görevlilerin sağladıkları (kiraladıkları) gemilerle İstanbul'a getirirdi. Başta İstanbul olmak üzere memlekette herhangi bir darlık meydana gelmemesi için hububatın gerek ihracı gerekse imparatorluk dahilinde bir yerden bir yere taşınması izne tabiydi. Bu sebeple İstanbul'dan, zahire satın almak üzere gönderilen tüccarın elinde, mühürlenmiş tezkire olması mecburiydi.¹⁵ Beraberlerinde, merkezden mübaşir, nazır, yasakçı adlarıyla memurların da gönderildiği bu kişiler yetkilendirilmiş kapan tüccarlarıydı.¹⁶ Bu tüccarlar için *fermanlı kapan tüccarı* ifadesi kullanılmaktadır.¹⁷ Ayrıca bu kişilerin kefil göstermesi mecburiyeti vardı.¹⁸ Bütün bu şartları yerine getiren söz konusu kişilere yardımcı olunması hususu özellikle yerel yöneticilere emredilmekteydi.¹⁹

Hemen her dönemde İstanbul'u besleyen yerler vardı. Rodosluk Limanı Marmara'daki en önemli ticaret merkezi olup İstanbul'un iâşesi bakımından oldukça ön plandaydı.²⁰ Şehre, buğdayın bir kısmı ve et Rumeli şehirleri, Marmara sahilleri ile Karadeniz kıyılarındaki memleketlerden getirilmekteydi. Bunun yanı sıra Tuna iskeleleri, Karadeniz'in Rumeli yakasındaki iskeleleri, Trakya, Ege'nin Rumeli sahilleri ile Anadolu'da Kocaeli ve Karesi de hububatın temin edildiği

- 15 Güçer, "Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar", s. 81-82; İdris Bostan, "Bir Liman Kenti Olarak İstanbul", *İstanbul Tarih ve Kültür*, Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2016, s. 55. Demirtaş, "İstanbul Fırınlarının Buğday ve Un İhtiyacının Karşılmasında Görülen Usulsüzlükler ve Uygulanan Yaptırımlar", s. 171, Arif Kolay, "İstanbul'un İâşesinde Deniz Ulaşımının Önemi", Marmara Üniversitesi VIII. *Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu (27-28 Mayıs 2016-İstanbul) Bildiriler Kitabı*, haz. Rahmi Deniz Özbay, Cihan Yapıştırın, İstanbul Yayınları, İstanbul 2016, s. 176.
- 16 BOA, HAT, 141/45390, 29 Z 1238/06 Eylül 1823, Güçer, "Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar", s. 93.
- 17 BOA, HAT, 122/4983, 29 Z 1218/10 Nisan 1804; BOA, HAT, 1541/45, Evail-i Ş 1233/06-15 Haziran 1818.
- 18 Güçer, "Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar", s. 90.
- 19 BOA, HR (Hariciye) MKT (Mektubi), 94/91, 20 RA 1271/11 Aralık 1854. Konu ile ilgili bir belgede, İstanbul'un zahire ihtiyacı için Varna ve Eflak taraflarından iki yüz bin kile buğday, arpa ve mısır satın almak üzere bölgeye gidecek olan tüccar Meymo'ya zahirenin satın alınması ve nakli konularında gerekli kolaylığın sağlanmasının ilgililere emredildiği görülmektedir. Zahire tüccarına gerekli kolaylığın sağlanması hususunda ayrıca bkz. BOA, A (Sadaret) MKT, 36/82.
- 20 Suraiya Faroqhi, "İstanbul'un İâşesi ve Tekirdağ-Rodosluk Liman (16.-17. Yüzyıllar)", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1979-1980 Özel Sayısı, s. 139-140; Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri*, s. 149, Tabakoğlu-Karatay, "İstanbul'un İâşesinde Trakya Bölgesinin Rolü", s. 5.

yerler arasındaydı. Darlık zamanlarında Kefe'den de hububat temin edilmiştir.²¹ Ancak İstanbul'u besleyen asıl merkezler Eflak ve Boğdan'dı. Memleketeyn olarak adlandırılan bu merkezlerden külliyetli miktarda buğday, arpa, yağ, bal, balmumu, peynir ve canlı hayvan temin edilmekteydi.²² Boğdan'dan İstanbul'a getirilen sadeyağ, öküz veya sığır tulumları içinde muhafaza edilir ve gemilerle İstanbul'a ulaştırılırdı.²³ Yine Eflak ve Boğdan'dan mısır ve darı getirildiğine dair çeşitli kayıtlar mevcuttur.²⁴ Dolayısıyla Eflak ve Boğdan'ın, başkent'in zahire ihtiyacının karşılandığı kaynak bölgelerin başında geldiği söylenebilir.²⁵

Zahirenin Tedarik Yöntemi ve Şartları

Eflak ve Boğdan'dan sürekli zahire temin edilmesi sürecinde öncelikle gerekli yazışmalar yapılırdı. Eflak'ta bir ziraat meclisi vardı. Bu meclis Eflak'ta zahire konusunda darlık olma ihtimalini de değerlendirir, İstanbul'a zahire gönderilmesini kararlaştırırdı.²⁶ Bir ziraat meclisinin varlığı Eflak'ta zirai faaliyetlerin yaygınlığına bir işaret olarak değerlendirilebilir.

Alınmasına karar verildikten sonra zahirenin fiyatı belirlenir ve bu fiyat üzerinden mahsul satın alınır. Malın fiyatını etkileyen şartların en önemlisi, o seneki mahsulün bolluğu veya azlığı idi. Mahsul bol olduğu senelerde fiyatlar düşük seyretmiş, darlık olduğu senelerde ise yükselmiştir.²⁷ H 1208 tarihli bir belgede, Eflak ve Boğdan'dan temin edilerek İstanbul'a gönderilmesi kararlaştırılan toplam

21 Güçer, "Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar", s. 86- 87; Tabakoğlu, "İstanbul'un İlaşesi", s. 103, Gülgün Aybet-Üçel, "XVII. Yüzyılda İstanbul Limanı ve Marmara Denizi'nde Uluslararası ve Şehirlerarası Ticaret", VIII. *Türk Deniz Ticareti Sempozyumu (27-28 Mayıs 2016) Bildirileri*, haz. Rahmi Deniz Özbay, Cihan Yapıştıran, İstanbul Yayınları, İstanbul 2016, s. 28; Ensar Köse, Kefe Limanı ve Karadeniz Ticareti (18. Yüzyılın İlk Yarısı), *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (OÜSBAD)*, Temmuz 2015, s. 45.

22 BOA, AE. SSLM. III (Ali Emiri Selim-III), 187/11286, 29 Z 1218/10 Nisan 1804; BOA, HAT, 37/1853, 29 Z 1215/13 Mayıs 1801; 116/4704, 40/2025, 29 Z 1220/20 Mart 1806, 1541/45; Salih Aynural, *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları, Zahire Ticareti 1740-1840*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 65, 66.

23 Aybet-Üçel, "İstanbul Limanı", s. 28.

24 BOA, C BLD, 104/5190/Evâhır-i B 1203/17-26 Nisan 1789; BOA, HR. MKT, 94/91.

25 Güçer, "Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar", s. 86, Tabakoğlu, "İstanbul'un İlaşesi", s. 103.

26 BOA, A. MKT, 36/82. Yerel yöneticilerin konuya gösterdikleri hassasiyet hakkında bk. BOA, HAT-19/885, 29 Z 1200/23 Ekim 1786.

27 BOA, C HR, 58/2865, 18 M 1208/26 Ağustos 1793, Mahsulün bol olduğu senelerde fiyatın arttırılmasına rıza gösterilmemiş, bir önceki senenin fiyatı üzerinden işlem yapılması yoluna gidilmiştir. BOA, HAT, 116/4702, 29 Z 1217/22 Nisan 1803.

550.000 kile²⁸ zahire ile ilgili olarak yeni mahsulün bol olması nedeniyle fiyatının bir önceki seneye göre daha düşük tutulması emredilmiştir.²⁹ Başka bir uygulama da ticaret esnasında zahirenin tartılması ve alıcı ile müşterinin hazır bulunmasıydı.³⁰

Malın parası duruma göre peşin veya daha sonra ödenirdi. Bazı durumlarda yarısı peşin, yarısı mal tesliminde tahsil edilirdi. Temin edilen zahire iskelelere getirilerek ambarlara doldurulur ve ambar eminine teslim edilirdi.³¹ Gemi ayarlandıktan sonra yüklenerek başkente gönderilirdi. Bazen ambar sıkıntısı meydana gelmekteydi. Kapan tüccarları mevcut ambarları kiraladıkları için daha fazla zahire depolamanın mümkün olmadığı dönemler olmuştur. Böyle zamanlarda yeni ambarlar inşa edilmesi gerekmekteydi. Bunun mümkün olmadığı zamanlarda ise mahsulün bir süre yerinde bekletilmesi kaçınılmaz olmaktadır.³² Böyle zamanlarda İstanbul'un zahire ihtiyacının karşılanmasında bir risk söz konusu olursa gereken tedbirler alınır ve malın derhal nakledilmesi temin edilirdi.

Eflak ve Boğdan'dan başkent İstanbul'a zahire, devlete ait gemiler veya yetki verilen tüccarların gemileri ile getirilmekteydi. Bu tüccarların isim ve şöhretleri, gemilerinin özellikleri, gemi reislerinin isim ve şöhretleri, getirecekleri malın cinsi ve miktarı defterlere kaydedilir ve yerel yöneticilere bildirilirdi. Gemi reislerine ayrıca senet imzalatılırdı.³³ Devlet zahire temini için bir bütçe ayırır ve bu parayla gerekli zahire satın alınır.³⁴ 1748'de mübayaaya sisteminde yapılan düzenleme ile zahire alınacak yerler ile buralardan ne kadar zahire temin edileceği önceden belirlenmeye başlamıştır. Kazalar kendilerine yüklenen miktar kadar zahireyi, belirtilen limana getirmeye mecbur tutulmuşlardır.³⁵ Bunun yanında İstanbul'a

28 Kile: Hububat ölçülerinden biri olup Osmanlı Devleti'nde en yaygın kullanılanıdır. Bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin resmi ölçüğü olan İstanbul Kilesi XVI. yüzyılda 20 okka yani 25.656 kg buğday ve un, 23.093 kg arpa alırdı. Ünal Taşkın, Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2005, s. 63, 69. Bu konuda ayrıca bk. Walter Hinz, *İslamda Ölçü Sistemleri*, çev. Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990, s. 51.

29 BOA, C HR, 58/2865.

30 BOA, C İKTS, 39/1904. Bu konuda ayrıca bkz. BOA, C BLD, 137-6807.

31 BOA, C ML (Maliye), 323/13326, 19 RA 1212/11 Eylül 1797. Bu konuda ayrıca bk. Güran, "İstanbul'un İâşesinde Devletin Rolü", s. 255.

32 BOA, C HR, 58/2865.

33 BOA, C BLD, 4/172, 20 R 1218/09 Ağustos 1803. BOA, HR. MKT, 94/91. BOA, A. MKT, 36/82.

34 BOA, C BLD, 85/4218, 25 M 1210/11 Ağustos 1795.

35 Fadimeana Fidan, "18. Yüzyılda Karadeniz İskelelerinin İstanbul'un İâşe Teminindeki Rolü (Rumeli Kıyısındaki İskelelere Göre), *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (OÜSBAD)*, Temmuz 2015, s. 87.

zahire gönderilmesinden sorumlu olanların, malı sevk etmeden yerlerini terk etmemeleri de gözetilen bir durumdu.³⁶ Yine Eflak ve Boğdan taraflarından zahire getirmekle görevlendirilmiş kapan tüccarları getirdikleri zahireyi belirtilen miri ambarlara teslim etmekle mükellefi.³⁷

Eflak ve Boğdan'dan İstanbul'a Gönderilen Zahire Türleri

Eflak ve Boğdan'dan başkente çok çeşitli mallar gönderilmekle birlikte beslenme aracı durumundaki mahsulü iki ana kalemde ele almak mümkündür. Bunlardan biri tarımsal, diğeri ise hayvansal ürünlerdi. Memleketeyn olarak adlandırılan bu memleketlerden gelen zahirenin içinde hububat önemli bir ağırlığa sahipti. İngiliz belgelerinde de bu duruma dikkat çekilmektedir. Bir İngiliz belgesinde Eflak ve Boğdan'dan İstanbul'a Maçin üzerinden Tuna yoluyla yıllık yetmiş ila yüz gemi yükü tahılın gönderildiği bilgisi yer almaktadır.³⁸ Yine Voyvoda Aleksander zamanında başkente ciddi miktarlarda hububat gönderildiğine dair voyvodanın kamesi mevcuttur. Buna göre H. 1209 senesi sonunda Eflak memleketinden mübayaası ferman olunan miri zahirenin İbrail İskelesine gelen üç kıta gemiyle, 3.000 İstanbul kilesi, dört adet gemiyle de 7.493 Erzen Kilesi buğday nakledilmişti.³⁹

Gerek hububat gerekse diğer malların İstanbul'a gönderilmesinde sıklıkla kullanılan bazı iskeleler vardı. Bunların içinde İbrail ve Kalas iskeleleri incelenen dönem boyunca ciddi roller oynamışlardı. Eflak'ın çeşitli yörelerinden temin edilen zahire daha çok İbrail İskelesine getirilmekte ve buradan sevk edilmekteydi. Burası Eflak'ın *hububat ambarı* olarak kabul edilmekteydi. Bu limana Tuna yalılarından, Akdeniz ve Karadeniz limanlarından gemiler gelirdi. Eflak ve Boğdan'dan başka bütün Tuna ve hatta Dobruca iskelelerinden gelen hububatın önemli bir miktarı İstanbul'a buradan sevk edilirdi. İbrail civarındaki Kasaplar Adası denilen Prundu adasında sığır, koyun ve keçi pastırması yapılırdı. Bu pastırma ile birlikte önemli bir miktarı İstanbul'a ihraç edilen çerviş (içyağı) de hazırlanırdı. İbrail'de büyük hububat depoları vardı. Bu konuda İbrail ile Kalas arasında büyük bir rekabet mevcuttu.⁴⁰ İbrail'de XIX. yüzyılın ilk yarısı itibarıyla 18 adet yabancı ticaret

36 BOA, AE. SMHD (Ali Emiri Mahmud-I), 1/5, 04 S 1227/18 Şubat 1812.

37 BOA, C BLD, 85/4218.

38 NA. FO, 78/367.

39 BOA, HAT, 238/13248, 29 Z 1209/17 Temmuz 1795.

40 Mihai Maxim, "İbrail", *DİA*, C 21, İstanbul 2000, s. 364-365; Fadimeana Fidan, "Osmanlıda Zahire Mübaşiri Olmak Zıştovili Hacı Ali Örneği (1749-1755)", *DTCF Dergisi*, 56/2, 2016, s. 307; Boğdan'ın İstanbul'un iaşesine katkıları için bkz. Mikail Acıpinar, "Ahidnâmeler Çerçevesinde Karadeniz'de Ticaret ve Yabancı Tüccarların Durumu (XV-XVII. Yüzyıllar)", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (OÜSBAD)*, Temmuz 2015, s. 321.

acentası kurulmuştu.⁴¹ Boğdan'dan İstanbul'a gönderilen erzak ise daha çok Kalas İskelesi üzerinden nakledilmekteydi. İbrail İskelesi ile birlikte bu iskeleden sürekli zahire sevkiyatı yapıldığı için iskelelerde çoğunlukla zahire bulunurdu.⁴²

Özellikle başkentte zahire darlığı meydana geldiğinde Eflak ve Boğdan başta olmak üzere memleketin çeşitli yerlerinden zahire gönderilmesi için emirler verilir ve seri bir şekilde hareket edilerek malların bir an evvel İstanbul'a ulaştırılması istenirdi. Konuyla ilgili bir kayıтта İstanbul'un ihtiyacı olan yağ çeşitlerinin tamamının hiç geride kalmayacak şekilde başkente gönderilmek üzere İbrail İskelesine nakledildiği belirtilmektedir.⁴³ Normal zamanlar dışında, beklenmeyen bir durum olduğunda da zahire için başvurulmuş yerlerin başında Eflak ve Boğdan gelmekteydi. Bu konuda örnek bir olaydan bahsetmekte fayda olduğu düşünülmektedir. Buna göre, Pasbanoğlu⁴⁴ Vidin Kalesi yakınlarındaki Belgradcık Kalesi civarındaki bütün zahireyi ele geçirerek kaleye saklamış ve bütün otlakları yakmıştı. Dolayısıyla bu yerlerden zahire getirilmesi zorlaşmıştı. Bunun üzerine Eflak'tan İstanbul'a zahire gönderilmesi için ilgililere gerekli emirler verilmişti.⁴⁵ İstanbul'un hiçbir şartta zahiresiz bırakılmaması gerektiği ile ilgili çeşitli arşiv kayıtları mevcuttur. Eflak ve Boğdan voyvodaları ile İbrail ve Kalas İskeleleri nazırlarına ve güvenlik görevlilerine gönderilen emirlerde, İstanbul için zaruri mallardan olduğu belirtilerek İstanbul'a gerekli zahirenin gönderilmesi konusunda herhangi bir ihmalin hoş görülmeceği belirtilerek, İbrail İskelesinde malın gereksiz yere bekletilmeden başkente gönderilmesi emredilmiştir.⁴⁶

Eflak Vovoydası Mavroyani Nikola'ya gönderilen emirde, başkent İstanbul'da zahire konusunda müzayaka yaşandığı vurgulanarak, Tuna sahillerinden İbrail'e

41 İrfan Kokdaş, "18. ve 19 Yüzyıllarda Aşağı Tuna'da Habsburg Politikaları ve Tuna Nehir Ticaretinde İmparatorluklar Arası Rekabet", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (OÜSBAD)*, Temmuz 2015, s. 186, 189.

42 Maxim, "İbrail", s. 364-365, Fidan, "Osmanlıda Zahire Mübaşiri Olmak", s. 307.

43 BOA, HAT, 71/2999-1, 01 Ş 1219/05 Mayıs 1804.

44 Vidin Ayamı Pasbanoğlu (Pazvandoğlu) III. Selim döneminde üç defa isyan ederek devleti zor durumda bırakmış ve her seferinde af edilmişti. Üçüncü defa af edildikten sonra 1807'de ölünceye kadar isyan etmemiş ve bu süre zarfında devlete hizmetleri olmuştur. Çiçek, "Pazvandoğlu", *DİA*, 34, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul 2007, s. 109, 110.

45 BOA, HAT, 46/2272-1, 28 Mart 1798.

46 Belgede zahirenin teminin önemi şu ifadelerle vurgulanmıştır: "İmdi zâhire husûsu mevadd-ı ahara kıyas olunmayub sekene-i dârü'l-hilâfetü'l-âliyyemin levâzım-ı zaruriyelerinden olduğuna binâen bu bâbda mikdâr-ı zerre kusur ve rehâvet câiz olmadı...". BOA, C BLD, 53-2649, Evasıt-ı Zilkade 1200/5-14 Eylül 1786. Zahirenin öneminin vurgulandığı başka bir kayıt için bkz. BOA, HAT, 116/4702.

kadar çalışmakta olan yirmi parça kapan gemisinin mevcut olduğu, bu gemilerden bazılarının yüklerini tamamladıkları, bazılarının yarım yük yükledikleri, bazılarının ise yük beklediklerinin haber alındığı ifade edilerek, Eflak'tan İbrail'e kokoroz (mısır) ve darı gönderilip boş gemilere yüklenmesi ve zaman kaybetmeden İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Emirde, voyvodaya çok dikkatli olması ve gerekli ihtimamı göstermesi konusunda uyarıda bulunulmuştu.⁴⁷ Konuyla ilgili başka bir kayıta, İstanbul'da zahire konusunda sıkıntı yaşanan bir dönemde Eflak ve Boğdan'dan alınması kararlaştırılan mallara zam yapılmasının gündeme geldiği bilgisine yer verilmektedir. Özellikle başka yerlerden çeşitli sebeplerle zahire gelmediği veya az geldiği zamanlarda İstanbul'da darlık yaşanmaktaydı. Böyle bir dönemde Eflak ve Boğdan'dan, don ve çerviş yağı tedarik edilmesi kararlaştırılmış ve ilgililer uyarılmıştır. Ancak yerel idareciler yağ temini konusunda bazı zorluklar olduğunu dile getirerek, yağa belli bir miktar zam yapılmasını, bunun hem tüccarı memnun edeceğini hem de yağ teminini kolaylaştıracağını vurgulamışlardı. Bunun üzerine Sultan III. Selim teklifi uygun görerek zam yapılmasını kabul etmişti.⁴⁸ Yine Eflak'ta faaliyet gösteren sürekkilerin zam yapılması talebi makul karşılanarak, yağa dörder kuruş zam yapılması kararlaştırılmıştır.⁴⁹ Görüldüğü gibi İstanbul'un beslenmesine halel gelmemesi için gerektiğinde fiyat politikasında esneklik gösterilmiştir.

Eflak ve Boğdan voyvodalarına gönderilen başka bir emirde, 1213 senesine ait buğdayın fiyatının belirlenmiş olduğu, buna göre beher Varna kilesi Arnavud buğdayının yüz ellişer para, Kızılca buğdayının yüz yirmişer para olarak tespit edilmiş olduğu, 1214 senesi mahsulünün fiyatının da *kaide-i kadime* üzere tespit edilmesi, buğdayın yerinde satın alınması ve tartılması için gerekli emirlerin verildiği belirtilmektedir. Kayıta, bir önceki sene mahsul konusunda darlık yaşandığı ancak bu sene buğdayda feyiz ve bereket hasıl olduğu belirtilerek, bu

47 BOA, C BLD, 104/5190.

48 Konuyla ilgili Hatt-ı Hümayûnda dikkat çekici ifadelere yer verildiği görülmektedir. Kayıta, "Benim vezirim! zehâir hususu pek acayib oldu. Hiçbir şey bulunmuyor deyu halkın ıstırabını işidub ben de muzdarib oluyorum. Fiyatı zam olsun nasıl olur ise olsun, zehâir celb olsun, kırk paraya gelen çerviş yağı el yevm on kuruşa bulunmuyor. Getiren tüccarın ve vaz' olunan narh fiyatı satdıkdâ fiyata pek muhâlif, iki katına et ve sabun ve sâir her şey böyle, önümüz kışdır, Ramazan-ı Şerifde tedarîge bakılsın" denilerek İstanbul'un beslenmesine verilen önem ortaya konulmaktadır. BOA, HAT, 37/1853. Tüccarın zararı söz konusu olduğunda zahireye makul bir zam yapılmasına rıza gösterilirdi. Ancak fiyatın daha düşük bir seviyeye getirilmesi için çeşitli tedbirler alınırdı. Yağ fiyatlarında bir artış olması mecburiyeti ortaya çıktığında tüccara daha fazla hayvan temin edilmesi için çalışma yapılması ilgililere emredilmekteydi. BOA, HAT, 116/4702.

49 BOA, HAT, 1541/45.

seneki buğdayın fiyatının düşürülmesinin kararlaştırıldığı ifade edilmektedir.⁵⁰

İstanbul'u besleyen merkezlerin başında gelen Eflak ve Boğdana'dan zahire sevki süreklilik arz eden bir durumdu. Nitekim Memleketeyn voyvodalarına yazılan bir hükümde, 1217 senesi mahsulünden olmak üzere 150.000 kile Kızılca buğdayının makbuz karşılığında satın alınarak İbrail İskelesine gönderilmesi ve parası gönderilen bu buğdayın İbrail Nazırı Ahmed Ağa'ya teslim edilmesi istenmiştir.⁵¹ Yine Boğdan Voyvodasının merkeze göndermiş olduğu arizasından, İsmail'de sakin Unkapanı tüccarları tarafından satın alınan 60.000 İstanbul kilesi Arnavud buğdayı ile 40.000 İstanbul Kilesi Kurnov buğdayının bir sonraki senenin Receb ayında İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır.⁵²

H 1219 Senesi Receb ayının başından yirmisine kadar Eflak'tan satın alınan ve İbrail İskelesi yoluyla ve 19 gemi ile İstanbul'a nakledilen zahire miktarı 58.900 kile iken aynı dönemde İbrail kazasından satın alınarak, dört adet gemi ile İstanbul'a nakledilen zahire miktarı 25.500 kile olmuştur. Eflak'tan İstanbul'a gönderilen toplam 58.900 kile zahirenin 3.210 kilesi Eflak buğdayı, 55.140 kilesi Eflak arpası ve 550 kilesi Eflak darısı idi.⁵³ Bu hesaba göre H 1219 Senesi Receb

50 Buna göre bir Varna kilesi Arnavut buğdayının fiyatı yüz kırk para, bir Varna kilesi Kızılca buğdayının fiyatı ise yüz on para olarak kararlaştırılmıştır. Bergos kilesine göre ise Arnavut buğdayının kilesi yetmişer para, Kızılca buğdayının kilesi elli beşer para olacaktır. BOA, C İKTS, 39/1904, BOA, C BLD, 137-6807. Yapılan hesaplama göre Bergos kilesi Varna kilesinin yarısı değerinde işlem görmüştür. Yine Arnavut buğdayının fiyatı İbrail Kilesi ile dört yüz yirmi para, Kızılca buğdayının fiyatı İbrail Kilesi ile üç yüz yirmi para olarak hesaplanacaktı. İbrail'de kileye hırdav denmekteydi. Bir İbrail Kilesi 60 okkaya tekabül etmekteydi. Bkz. Taşkın, Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri, s. 63, 69.

51 BOA, C HR, 5/216, 08 RA 1218/28 Haziran 1803.

52 BOA, C BLD, 4/172.

53 Bütün ayrıntılar defterlere kaydedilirdi. "Memleket-i Eflak mahsulünden Mahruse-i İbrail iskelesine tenzil olunan zehâyirden işbu şehri recebü'l ferdin guresinden yirmisine değin kapan tüccarı yedleriyle mübaya'a ve on dokuz kuta' sefayine tahmil olunan elli sekiz bin dokuz yüz Eflakî kile hinta ve şa'ir ve erzak ve yine tüccar-ı merkume ma'rifetiyle mahruse-i İbrail Nahiyesinden mübaya'a ve dört kuta' sefayine vazı' ve tahmil olunan yirmi beş bin beş yüz İstanbulî kile şa'ir der-sa'adete irsal ve tesbil olunduğuna..." şeklinde ifadelerin yer aldığı söz konusu defterde zahire ile ilgili bütün ayrıntılar kaydedilmiştir. Bu kapsamda sermaye sahibi, gemi sahibi, gemi reisinin adı, şöhreti, nereli olduğu, geminin çeşidi/ismi gönderilen zahirenin türü, miktarı gibi bilgiler yer almıştır. Kayıtta yer alan ayrıntılara bakıldığında şu hususlar dikkati çekmektedir: Sermaye ve gemi sahibi Hacı Abdullah Ağa, ortağı Mehmed Sadık Efendi idi. Gemi süvarisi Dede Hasan, geminin türü çekdirme olarak geçmektedir. Gönderilen mal arpa olup 2.500 kile idi. Sermaye ve gemi sahibi Mustafa Ağa, Gemi süvarisi olan İsmail Reisin gemisine (çatalıkç olarak kaydedilmiştir) 2.100 kile arpa ve 650 kile buğday yüklenmiştir. Bazen gemi sahibi ve süvarisi aynı kişilerdi. Bunlardan biri olan Abanalı Mustafa Reis'in şayka türündeki gemisine 3.000 kile arpa konulmuştu. 3.500 kile arpa ise İbrahim Reisin süvarisi olduğu çatalıkç gemisine yüklenmişti. Bu

ayının başından yirmisine kadar Eflak ve İbrail kazasından İbrail İskelesi yoluyla gönderilen hububat miktarı toplam 84.400 kile olmuştur.⁵⁴

Belgelerde Eflak ve Boğdan, İstanbul'un kileri olarak tarif edilmektedir. Bu tarif Eflak ve Boğdan'ın İstanbul'un beslenmesi bakımından ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum aynı zamanda Eflak ve Boğdan'da zahire bolluğuna da işaret etmektedir. Ancak buna rağmen zahirenin israf edilmemesine dikkat edilmiş ve gerek bu yerlerin gerekse İstanbul'un zahire konusunda sıkıntıya düşmemesi için dışarıya zahire gönderilmesi yasaklanmıştır. Nitekim bazı senelerde Eflak ve Boğdan'da mahsul istenen düzeyde olmamış ve bu durum başkentte bir telaşa sebep olmuştur. Eflak ve Boğdan voyvodalarına gönderilen emirde, Eflak'ta kuraklık olması sebebiyle İstanbul'a zahire gönderilmesinde

malın ve geminin sahibi Pehlivanzade Hüseyin Ağa idi. Pehlivanzade Hüseyin Ağa'nın sermaye ve gemi sahibi olduğu başka bir gemisine de 4.900 kile arpa yüklenmişti. Şehitiye olarak kaydedilen geminin reisi Kotman Mehmed Reisd. Sermayesi Veli Dede Hacızade Mehmed Ağa'ya ait olan malın yüklendiği gemi de bu kişiye aitti. Süvarisi Hasan Reis olan çekdirmeye 3.000 kile arpa yüklenmişti. Sermaye ve gemi sahibi Zeytuncu Hacı Hasan Ağa ve ortağı Yahya Ağa idi. Bu geminin süvarisi Hüseyin Reis olup geminin yükü 2.500 kile arpaydı. Sermaye ve gemi sahibi Aşçı Hacı Hasan Ağa, Süvari Ahmed Reisd, gemi beşçifte adıyla kaydedilmiş olup yükü 2.000 kile arpaydı. Aşçı Hacı Hasan Ağa'nın hem sermaye sahibi hem de gemi sahibi olduğu başka bir yük de Ermende Çelebi'nin reisi olduğu gemiye konmuş olup 2.500 kile arpaydı. Sermaye sahibi Ata Efendi, onun ortağı Kemiş Ali Ağa, gemi sahibi ve Süvarisi Kelleci Hüseyin Reis, gemiye 5.000 kile arpa konulmuştur. Ata Efendi ve Ortağı Kemiş Ali'nin başka bir gemisi daha vardı. Süvarisi Gördesli Osman Reis olan çatalkıç gemisinin yükü 2.000 kile arpa ve 550 kile Şam Darısı da denen beyaz darı erzend. Yine sermaye sahibi Ata Efendi, onun ortağı Kemiş Ali, gemi sahibi ve süvarisi Hasan Reis'in yüklediği mal 2.000 kile arpaydı. Sermaye sahibi Ata Efendi ve Ortağı Kemiş Ali olan başka bir yük de sahibi Eyyüb Ağa ve süvarisi Zileli Emin Reis olan çatalkıça yüklenen zahire 4.000 kile arpaydı. Sermaye sahibi Kandıralı Mehmed Yazıcı, gemi sahibi ve süvarisi Giresunlu oğlu Osman Reis, gemi çeşidi şayka, yük 2.500 kile arpa ve 300 kile buğdaydı. Sermaye sahibi Seyyid Ali Ağa, ortağı Hüseyin Ağa, gemi sahibi ve süvarisi Ahmed Kaptan, gemi türü şehitiye, yükü 4.000 kile arpaydı. Sermaye ve gemi sahibi Mehmed Sadık Efendi, ortağı Hacı Abdullah Ağa, gemi süvarisi Veli Mehmed Alemdar, gemi türü üçdirekli, yük 3.500 kile arpa ve 600 kile buğdaydı. Sermaye ve gemi sahibi Piri Mustafa Ağa, süvari Osman Reis, gemi beşçifte, yük 1.800 kile arpa. Sermaye sahibi Piri Mustafa Ağa, gemi sahibi ve süvarisi Veneli Seyyid Hasan Reis, gemi adı çatalkıç, yükü 2.540 kile arpa ve 460 kile buğday, sermaye ve gemi sahibi Mustafa Ağa, gemi süvarisi Kemiksiz Mustafa, gemi ismi Velik, yük ise 1.800 kile arpa ve 1.200 kile buğdaydı. BOA, HAT, 71/2999-A, 01 Ş 1219/05 Kasım 1804.

- 54 Sözü edilen defterde İbrail Kazasından İstanbul'a gönderilen hububat ile ilgili ayrıntılar şu şekilde yer almaktadır: Sermaye sahibi Ejdo oğlu Mustafa, gemi sahibi Kaptan Bekir Ağa ve süvarisi Memiş Reis, gemi türü şehitiye, yük 8.000 kile arpa, gemi sahibi Kundur oğlu Hacı İsmail Ağa, süvari Balizade Mustafa Kaptan, gemi şehitiye, yük 7.500 kile arpa, gemi sahibi ve süvari Kel Ömer oğlu Ünyeli Hüseyin Reis, gemi türü şayka, yük 6.000 kile arpa, sermaye sahibi Pehlivanzade Seyyid Hüseyin Ağa, süvari Ömer Reis oğlu Ömer Reis, gemi şayka, yük 4.000 kile arpa olarak kaydedilmiştir. Bkz. BOA, HAT, 71/2999-A.

aksamalar baş gösterdiği ve gemilerin İbrail İskelesinde boş yere bekledikleri ifade edilerek, her ne kadar durum bu minvalde ise de eski mahsulün mevcudiyetinin bilindiği belirtilmiş ve bu mahsulden çok acele bir şekilde İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir. Bunun için voyvodalardan gece gündüz çalışarak ve gerekirse uyumayarak gerekli zahireyi temin etmeleri istenmiştir. Aksi takdirde hiçbir mazeretlerinin kabul edilmeyeceği konusunda ikaz edilmişlerdi.⁵⁵ Görüldüğü gibi şartlar nasıl olursa olsun başkentın zahiresiz kalmaması için her türlü tedbir alınıp uygulanmıştır. Bu konuda Eflak ve Boğdan adeta İstanbul'un imdadına yetişen yerlerin başında gelmiştir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere İstanbul'a gönderilecek malın kaliteli olmasına azami özen gösterilmektedir. Nitekim Ramazan ayında İstanbul'da ekmeğin imalinde kullanılmak üzere Boğdan'dan voyvoda marifetiyle yüklü miktarda buğday gönderilmesi kararlaştırılmışken, bu buğdayın *nan-ı aziz-i has* imalinde kullanılacağı vurgulanmıştır.⁵⁶ Konuyla ilgili bir kayıтта, Boğdan Voyvodası marifetiyle Kalas İskelesine nakledilen toplam 50.000 kile buğdayın 34.500 kilesinin İstanbul'a gönderileceği vurgulanmıştır.⁵⁷ Zahire bedelinin ödenmesi konusunda bazen bir karışıklığın meydana geldiği görülmektedir. Ramazan ayında

55 BOA, C HR, 33/1636, Evasıt-ı S 1209/07-16 Eylül 1794

56 BOA, C BLD, 102/5072, 12 RA 1213/24 Ağustos 1798. Osmanlıda has ekmeğin en kaliteli beyaz undan imal edilen ekmeğidir. Bunun yanında nispeten esmer undan imal edilen harci ekmeğin ise daha düşük kalitede bir üründür. Osmanlıda ekmeğe ilişkin ayrıntılı bilgiler için bk. Mehmet Demirtaş, *Osmanlıda Fırıncılık, İstanbul Örneği*, Atf Yayınları, Ankara 2014.

57 Kayıтта, buğdayı İstanbul'a nakledecek olan gemi sayısı, gemi türü, gemi reislerinin isimleri, nereli oldukları, hangi gemiye kaç kile buğday yüklendiği, malın ücretinin ödeme bilgisi ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Ayrıca satın alınan buğdayın bedelinin yarısının peşin, geriye kalan yarısının ise mal tesliminde ödeneceği belirtilmiştir. Belgede gemiler, reisleri ve yükleri ile ilgili şu ayrıntılara yer almaktadır: Çileli oğlu Hacı Emin Ağanın süvarisi olduğu şaykaya 7.000 kile, İnozu oğlu Ali reisin şaykasına 6.000 kile, Azaklı Hasan Reisin kaptanı olduğu çekdirmeye 3.000 kile, Vizeli Kürt Ali Reisin fiçili kalyonuna 5.000 kile, İnebolulu Hasan Reisin şaykasına 3.000 kile, Bartınlı Hacı oğlu Mehmed Reisin şaykasına 3.000 kile, Sinoplu Mehmed Yazıcı Reisin şaykasına 3.000 kile, Bartınlı Hacı Bekir oğlu İsmail Reisin şaykasına 3.500 kile olmak üzere toplam 34.500 kile buğday yüklenmiştir. Belgede şu ifadelerle yer verilmiştir: Bir kıt'a divan tezkire-i 'aliyyeleri mücibince Boğdan voyvodası ma'rifetiyle memleket-i mezkûreden mübâya'a ve Kalas İskelesinde mevcut etdirilecek elli bin kile Arnavut hıntasından bu def'a otuz dört bin beş yüz kile zehâyirin der-'aliyyeye cebbîyün bâlâda mezkûr sekiz kıt'a sefineleri reisler kethüdası kulları ma'rifetiyle isticar ve fiyat-ı sâbıkası üzere navılları kaleminden hesap olunmak vecihle mukavele ve karar verildiği ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda kaleminden ba'de'l-hesab lâzım gelen meblağın nisfi ber-vech-i peşin ve nisf-i aheri 'avdetlerinde ita buyurulmasıyçün hazine tezkiresi ve itikzâ iden emr-i şerifleri ısdâr buyurulmak bâbında emr u ferman devletlü 'inayetlü merhametlü efendim sultanım hazretlerindir. BOA, C BLD, 102/5072, 12 RA 1213/24 Ağustos 1798. Malın bedelinin ödenmesi ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. BOA, C ML, 323/13326.

İstanbul'un ihtiyacı için Boğdan'dan eski voyvoda zamanında satın alınması kararlaştırılan 100.000 İstanbul Kilesi Kurnov buğdayı ve 50.000 İstanbul Kilesi Arnavud buğdayı için daha önce eski voyvodanın zimmetinde bulunan 50.000 kuruş ile ilgili yeni voyvoda merkeze bilgi sormuş, kendisine verilen cevapta, eski voyvodanın zimmetindeki paranın kapı kethüdası marifetiyle tahsil edilmesinin ve kendisine bu işlem için ayrıca 50.000 kuruş gönderilmesinin kararlaştırıldığı bildirilmiştir.⁵⁸

İstanbul'un beslenmesi padişah için temel meselelerden olduğu için şehre zahire geldiğinde büyük memnuniyet duymaktaydı. Bunu bilen yerel yöneticiler daha fazla zahire göndermek için adeta bir yarışın içine girmişlerdir. Konuyla ilgili bir kayıta, Boğdan Voyvodasının, İstanbul'un zahiresinin çok önemli olduğunu bildiğini, bu sebeple gecesini gündüzüne katarak ve uykuyu kendine haram ederek çalıştığını, bu konuda hiçbir şeyi eksik bırakmadığını ve zahire temin ettiğini dile getirerek kendisinden önceki voyvodanın eski ve yeni mahsulden başkente ancak bir buçuk yük⁵⁹ zahire gönderdiğini, kendisinin ise üç yükten fazla yeni mahsul zahire temin ederek Kalas İskelesine naklettiğini, toplamda 290.939 İstanbul Kilesi arpa ve buğdayı 65 adet gemi ile İstanbul'a gönderdiğini beyan eden ifadeleri yer almaktadır.⁶⁰ Konuyla ilgili bir Hatt-ı Hümayûnda ise padişah, Eflak Voyvodasından bahisle, “mersûm geçen sene zâhire irsâlinde doğrusu gayret ve sadakat eyledi. Bu sene dâhi inşallah feyz u bereket olduğu sûretde ikna' idecek mertebe zâhire sevk ideceğini memûl iderim”⁶¹ şeklinde değerlendirmeler yaparak, hem voyvodayı taltif etmiş hem de başkent'in beslenmesinin kendisi açısından ne denli önemli olduğuna vurgu yapmıştır.

Eflak ve Boğdan'dan İstanbul'a, incelenen dönem boyunca yüklü miktarda zahire gelmeye devam ettiği görülmektedir. Yalnızca bir defada zahire almak üzere bölgeye iki yüz civarında gemi gönderilmiş olması⁶² söz konusu zahire sevkiyatının boyutlarını göstermesi bakımından dikkate değerdir.

58 *BOA, C. BLD*, 119/5924, 17 C 1221/ 1 Eylül 1806.

59 Yük: Hıml olarak da bilinen yük, bir hayvanın taşıdığı miktarı ifade etmekteydi. Aynı zamanda belli bir miktar parayı da karşılamaktaydı. Parada bir yük 100.000 akçeye karşılık gelmekteydi. Hayvanın taşıdığı ağırlıkta ise farklı değerler verilmektedir. Deve yükü 243.218 kg idi. Ortalama 250 kg olarak kabul edilmektedir. Ancak bölgelere göre farklılıklar göstermiştir. Bkz. Hinz, *Ölçü Sistemleri*, s. 16.

60 *BOA, HAT*, 38/1911, 21 R 1210/04 Kasım 1795.

61 *BOA, HAT*, 1282/49713, 25 R 1228/27 Nisan 1813. Başka bir kayıta da Eflak'tan kâfi miktarda yağ gönderen voyvodadan övgüyle bahsedilmektedir. *BOA, HAT*, 116/4702.

62 *BOA, HAT*, 622/30746.

Eflak ve Boğdan'dan İstanbul'a getirilen temel beslenme maddeleri arasında yağ çeşitleri, bal, bal mumu, peynir, canlı hayvan büyük bir öneme sahipti. Gelen mallar İstanbul'da kapanlarda görev yapan yetkililer tarafından kontrol edilerek kaydedilir, eksik veya fazla olması halinde daha sonra mahsup edilirdi.⁶³ İncelenen dönem boyunca bu ürünlerden başkente yüklü miktarda getirildiği tespit edilmiştir. Konuyla ilgili bir kayıta, kapan tüccarları tarafından her kantarı⁶⁴ on üç kuruşa satın alınan temiz ve kaliteli bal ile her kantarı dokuz kuruş on paraya satın alınan başka bir çeşit bal İstanbul'a gönderilmiştir. Belgede balın miktarı hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Yine Eflak'tan Ağustos ayının on beşine kadar 91.497 kıyye⁶⁵ sadeyağ ile 17.952 kıyye bal ve bir yük üç bin altı yüz kıyye kaşkaval peyniri gönderilmiştir.⁶⁶

Gelen malların kaydedildiği defterlerden birinde, gönderilen yağ ve peynir çeşitlerinin miktarı ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Buna göre yeni mahsulün çıktığı zamandan H. 1218 senesi Zilhiccesinin ilk gününe kadar Eflak Voyvodası marifetiyle İstanbul Bal Kapanı ve Galata Yağ Kapanına yüklü miktarda yağ çeşitleri gönderilmiştir.⁶⁷ Yapılan hesaplamalardan anlaşıldığı üzere bir mahsul

63 BOA, AE. SSLM. III, 187/11286.

64 Kantarla ilgili çeşitli birim hesapları yapılmaktadır. Ancak genellikle itibar edilen görüşe göre bir kantar 44 okka veya 55-56 kg idi. Bkz. Taşkın, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, s. 52.

65 Kıyye, vakıyye, okka veya vakıyye gibi adlarla anılmaktadır. Temelde 400 dirhem olarak kabul edilmektedir. Bu da yaklaşık olarak 1282 grama tekabül etmektedir. Bkz. Hinz, *Ölçü Sistemleri*, s. 30, Taşkın, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, s. 96, 97.

66 BOA, HAT, 238/13248.

67 Don ve Çerviş Yağı (Çerviş yağı: Eritilmiş et yağına verilen addır. Yalnızca "çerviş" de denilmektedir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü-I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1983, s. 354. Çerviş yağı aynı zamanda iç yağı anlamına da gelmektedir): 2.662.319 kıyye. Matbah-ı Amire için ayarlanan sadeyağ: 422.808 kıyye. Bal: 149.749 kıyye. Kaşkaval peyniri: 475.523 kıyye. Yine Boğdan Voyvodası marifetiyle aynı dönemde Kalas, İsmail, Tımarabad?, İbrail iskelelerine gönderilen ve oralandan da başkente nakledilen zahire miktarı şu şekilde idi: Don ve Çerviş Yağı: 455.348 kıyye. Matbah-ı Amire için ayarlanan sadeyağ: 698.086 kıyye. Bal: 422.870 kıyye. Kaşkaval peyniri: 521.704 kıyye. Balmumu: 2.010 kıyye. İstanbul Bal Kapanı tüccarının Zilhicce ayının ilk gününe kadar Varna İskelesinden İstanbul'a getirdikleri zahire miktarı şu şekilde idi: Don ve çerviş yağı: 1.158.787 kıyye. Sadeyağ ve koyun yağı (Belgede revgan-ı sade ve ganem ifadesine yer verilmiş, akabinde kıyye denmiştir. Dolayısıyla burada kastedilenin koyun olmayıp koyun yağı olması gerekir): 548.755 kıyye. Bal: 351.240 kıyye. Kaşkaval Peyniri: 387.120 kıyye. 1218 senesinin yeni mahsulün çıkmasından yine aynı senenin zilhiccesinin ilk gününe kadar İstanbul Yağ Kapanı tüccarının Kalas, İsmail, Tımarabad, İbrail iskelelerinden getirdikleri zahire miktarı deftere şu şekilde kaydedilmiştir: Don ve çerviş yağı: 435.519 kıyye. Sadeyağ ve koyun yağı: 659.029 kıyye. Bal: 378.095 kıyye. Balmumu: 2.010 kıyye. Bkz. BOA, AE. SSLM. III, 187/11286.

döneminde İstanbul'a Eflak tarafından 2.662.319 kıyye, Boğdan tarafından ise 455.348 kıyye olmak üzere toplam 3.117.667 kıyye don ve çerviş yağı getirilmiştir. Bu don ve çerviş yağının 1.158.787 kıyyesi Asitane Kapanına (İstanbul Bal Kapanı) gelmiştir. Galata Yağ Kapanı tüccarının getirdiği miktar ise 435.519 kıyye olmuştur. Bu iki kapana gelen don ve çerviş yağı miktarı 1.523.361 kıyye olmuştur. Daha sonra fazla geldiği belirtilerek mahsup edilen miktar 86.790 kıyye olmuştur. İstanbul Bal Kapanını ile Galata Yağ Kapanına gelen ve mahsup edilerek toplamdan düşülen miktarın tamamı 1.681.096 kıyye olmuştur. Buna göre yerinden gönderilen toplam 3.117.667 kıyye don ve çerviş yağında 1.436.571 kıyye açık meydana gelmiştir.

Aynı defterde yer alan kayıtlarda, İstanbul'a gönderilen sade ve koyun yağında da açıklar olmakla birlikte daha sonra voyvodalar tarafından bu miktar teslim edilmiştir. Buna göre sadeyağ ve koyun yağındaki durum şu şekilde idi. Eflak tarafından 422.808 kıyye, Boğdan tarafından 698.086 kıyye olmak üzere toplam 1.120.894 sadeyağ ve koyun yağı gönderilmiştir. Bu malların 548.755 kıyyesi İstanbul Bal Kapanına, 659.029 kıyyesi ise Galata Yağ Kapanına gelmiştir. İki voyvoda tarafından toplamda 1.207.784 kıyye mal gönderilmiştir. İlk etapta bu malın 1.120.994 kıyyesi teslim edildiği için ortaya 86.790 kıyye açık çıkmıştır. Defterdeki bilgilerden anlaşıldığına göre daha sonra bu miktar da teslim edilmiştir.

Başkent İstanbul'a Eflak tarafından 149.749 kıyye, Boğdan tarafından 422.870 kıyye olmak üzere 2018 yılı yeni mahsulünden toplam 572.619 kıyye bal gönderilmiştir. İstanbul Bal Kapanına gelen bal miktarı 351.240 kıyye, Galata Yağ Kapanına gelen miktar ise 378.095 kıyye idi. Söz konusu dönemde bu iki memleketten gelen malın miktarı 729.335 kıyye olmuştur. İki voyvoda tarafından ihraç edilen miktar ise 572.619 kıyye idi. Buna göre İstanbul'a 156.716 kıyye mal fazla gelmiştir.⁶⁸

Başkent İstanbul'a Eflak ve Boğdan tarafından gönderilen gıda maddeleri arasında peynir önemli bir yer tutmakta idi. Buna göre 1218 yılı mahsulünden Eflak tarafından 475.573 kıyye, Boğdan tarafından 521.704 kıyye olmak üzere toplam 997.277 kıyye kaşkaval peyniri gönderilmiştir. İstanbul Bal Kapanına gelen peynir miktarı 387.120 kıyye, Galata Yağ Kapanına gelen peynir miktarı 631.459 kıyye olmak üzere toplam 1.018.579 kıyye olmuştur. Eflak ve Boğdan voyvodalarının göndermekle mükellef oldukları miktar ise 997.277 kıyye olduğuna göre 21.302 kıyye fazla peynir gelmiştir. Görüldüğü gibi Eflak ve Boğdan tarafından

68 BOA, AE. SSLM. III, 187/11286.

gönderilen don yağı ve çerviş yağında açık meydana gelmiş iken sadece yağ, bal ve peynirde fazlalık mevcuttu. Fazla veya noksan gelen mallar tespit edildikten sonra mahsuplaşma yapılarak durum düzeltilmekteydi.⁶⁹

Eflak Voyvodası Konstantin'in gönderdiği tahrirata göre H 1219 senesinin Ramazan ayının başında Eflak'tan İstanbul'a kapan tüccarı vasıtasıyla çeşitli hayvansal ürünler gönderilmişti. Buna göre söz konusu dönemde 97.442 kıyye kaşkaval peyniri, 218.692 kıyye don ve çerviş yağı, 30.740 kıyye bal ve 53.943 kıyye sadece yağ gelmiştir.⁷⁰

İstanbul'a hububat, yağ, bal, bal mumu, peynirin yanı sıra Eflak ve Boğdan'dan canlı hayvan da getirilmekteydi.⁷¹ Devlet bu işi oldukça ciddiyetle yapmaya çalışmıştır. Bunun bir sonucu olarak koyun tedarik üzere Eflak ve Boğdan'dan gönüllü celebler yazılırdı.⁷² Bu celebler vasıtasıyla Eflak ve Boğdan'dan canlı hayvan temini süreklilik arz eden bir durumdu.⁷³ Öyle ki, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Eflak ve Boğdan'dan gelen koyunlar şehrin beslenme kaynaklarındandı. Eflak Voyvodasının belirttiğine göre 1755-1756'da bölgenin koyun, keçi ve sığırları, İstanbul nüfusunun et ihtiyacının en önemli kısmını meydana getirmekteydi. 1777 ve 1778 tarihlerinde her iki memlekette sırasıyla toplam 240.000 ve 230.000

69 BOA, AE. SSLM. III, 187/11286.

70 BOA, HAT, 71/2999-G, 01 Ş 1219/05 Mayıs 1804, BOA, HAT, 71/2999-F, 01 N 1219/04 Aralık 1804.

71 BOA, HAT, 40/2025. Bu konuda ayrıca bkz. Cafer Çiftçi, "Osmanlı Döneminde İstanbul'un İâşesinde Bursa'nın Rolü", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi*, S. 16, Ankara 2004, s. 163.

72 Devlet celeb yazma konusuna büyük önem vermiştir. Özellikle bazı celeblerin ölmesi, bazılarının iflas etmesi veya bir şekilde ortadan kaybolması bu konuda çeşitli sıkıntılara yol açmaktaydı. Et sıkıntısının önüne geçmek üzere Eflak ve Boğdan'a kadar olan yerlerde görev yapan kadınlara yazılan emirlerde yazılı ve gönüllü celeblerin, sığırları İstanbul'a getirmeleri yönünde talimat verilmiştir. Bu celeblerin isimleri, devletin resmi kayıtlarında *yazılı celeb* şeklinde geçirdi. Celeblerin hareketlerine kimse mâni olmazdı. Ölen celeblerin yerlerine özel olarak celeb yazılırdı. İstanbul'da ayrıca bir celeb defteri bulunurdu. Her kadılıktaki celebler düzenli bir şekilde deftere kaydedilirdi. Celbeler çoğu zaman tüccarlardan ve zenginlerden ayrı tutulurlardı. Servetleri rehin olarak dikkate alınırdı. Bu suretle celeb olarak yazılanlar vergiden muaf olurlardı. Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri*, s. 154, 155.

73 İncelenen dönem öncesinde de Eflak ve Boğdan'dan İstanbul'a ciddi sayılarda canlı hayvan getirilmiştir. 1544 yılında Eflak ve Boğdan beyleri İstanbul'a yıllık 40.000 koyun göndermekle mükellefi. Boğdan Voyvodası 1570'te Tuna üzerinde bulunan İskaçı İskelesi'nden İstanbul'a 180.000 koyun geçtiğini rapor etmişti. 1584'te Boğdan piyasasından İstanbul için alınan koyun miktarı yıllık 300.000 civarındaydı. Bkz. Sait Türkhan, *18 Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'un Et İâşesinin Temini: Hassa Kasabaşılık Kurumu*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 46.

koyun getirilmiştir. Bu sayının yarıdan fazlası ruz-ı kasımdan evvel gelmişti. Kalanlar da kısa süre sonra şehre ulaşmış ve ilkbaharda dağıtılmak üzere şehrin yakınlarındaki kışlaklara konmuştu. Ekim 1818'de ise kurban bayramından hemen önce şehrin kenarlarındaki koyunların teftişi sonrasında ortaya çıkan duruma göre koyun stoklarının toplam 147.000'i kesim için satılmıştı.⁷⁴

Zahire Teminini ve Naklini Zorlaştıran Unsurlar

İstanbul'un ihtiyacı olan zahirenin teminini zorlaştıran bazı istismların meydana geldiği görülmektedir. Eflak ve Boğdan'dan yüklü miktarda yağ, bal, et, peynir ve canlı hayvan gönderilmekteydi. Bu malların dışarıya satışı yasaktı. İstanbul için tedarik edilen bütün zahirenin İstanbul'a gönderilmek üzere, ellerinde yetki belgesi olan tüccarlara satışı mecburiydi. Yerel yöneticilerin ihmali, muhtekirlerin malı başka yerlere götürüp fazla fiyata satması vb, usulsüzlükler sebebiyle mahsul bol olduğunda bile zaman zaman İstanbul zahiresinde bir takım sıkıntılar yaşanmaktaydı. Çekirge istilası ve zamansız yağmurların mahsule zarar vermesi veya büyük oranda yok etmesi gibi doğal etkenler de ciddi bir sıkıntı sebebiydi.⁷⁵ Eflak, Boğdan voyvodaları ile Varna Kadısına ve diğer yetkililere gönderilen bir emirde, söz konusu memleketlerde mahsul bol olduğu halde başkente yeterli miktarda mal gönderilmediği ve bunun şehirde halkın mağduriyetine yol açtığı vurgulanarak, bu konuda asla ihmal gösterilmemesi, muhtekirlere fırsat verilmemesi ve çok seri bir şekilde sadeyağ, don ve çerviş yağı, bal ve diğer zahirenin Kalas ve İbrail İskeleleri yoluyla İstanbul'a sevk edilmesi istenmektedir.⁷⁶

Canlı hayvan sevkiyatındaki en belirgin ihlal, Balkancılar adı verilen celeblerin Rumeli'den Anadolu'ya izinsiz koyun geçirmeleri idi. Bu kaçak geçişin muhtemel sebebi daha yüksek fiyata satarak fazla kazanç elde etme düşüncesi idi. İstanbul ve Çanakkale Boğazı'ndaki kadılara emirler verilerek bu geçişlere engel olmaları istenmekteydi.⁷⁷ Başka bir usulsüzlük de süreççi adı verilen davar tüccarların hayvanları İstanbul'a gönderilmeden satın alarak, başta Rusya olmak üzere başka memleketlere göndermeleri idi.⁷⁸ Eflak ve Rumeli'deki bazı yerlerden İstanbul'a

74 Türkhan, *İstanbul'un Et İâşesinin Temini*, s. 47.

75 BOA, İE, HR (İbnülemin Hariciye), 16/1537, 04 L 1194/03 Ekim 1780.

76 BOA, C BLD, 128/6386, Evail-i C 1213/10-19 Kasım 1798. İstanbul için ayrılan zahirenin tamamının İstanbul'a gönderilmesi gerektiği hakkında bkz. BOA, C HR, 113/5608, 14 L 1228/10 Ekim 1813. BOA, HAT, 1541/45.

77 Türkhan, *İstanbul'un Et İâşesinin Temini*, s. 51.

78 BOA, HAT, 122/4983.

gönderilen öküz gibi büyük baş hayvanlar İstanbul'a yetişmeden Edirne'deki bazı pastırmaçılar ve muhtekirler tarafından satın alınmaktaydı.⁷⁹ Bir Hatt-ı Hümâyûnda, padişahın konuyla ilgili sitemine yer verilmektedir. Padişah, başkente yeterli miktarda yağ, bal et ve odun gelmediğini, bunun halkın mağduriyetine yol açtığını, piyasada darlık yaşanan bu malların fiyatının sürekli arttığını vurgulayarak vezirden bunun çaresini bulmasını istemektedir.⁸⁰ Başka bazı tüccarlar da İstanbul'a göndermeleri gereken yağı İnoz ve Tekfurdağı taraflarına götürerek satmakta ve İstanbul'a gönderilmesi gereken yağın darlığına yol açmaktaydılar. Belgede Tirsinikli İsaîl Ağa'nın⁸¹ da müdahale edip tüccardan belli bir miktar para aldığı dile getirilerek, Tirsinikli'nin müdahalesinin engellenmesi istenmektedir.⁸² İstismarlarla ilgili bir arşiv kaydında, Eflak Voyvodalığı dahilinde bazı serserilerin nizama aykırı bir şekilde gizlice zahire biriktirerek ihtikar yaptıkları dile getirilmektedir. Bunun üzerine başkentten ferman sadır olarak, gerekli uyarılar yapılmıştı. Bu kapsamda Yergöğü Naibi Ahmed Efendi'nin gereğini yaparak, kabul edilmesi mümkün olmayan bu tür olaylara meydan vermemesi istenmişti.⁸³

79 Engin Çağman, "18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'un İlaşesinde Balkanlar ve Karadeniz'in Önemi", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, 50/2016-2, s. 144, 145.

80 BOA, HAT, 122/4983.

81 Tirsinikli (Tirsiniklioğlu) İsmail Ağa: Rusçuk yakınlarındaki Tirsinik isimli köyde doğduğu için bu isimle anılmıştır. Bir grup eşkıyanın başına geçen İsmail üç yıl süreyle eşkıyalık yapmış, daha sonra Eflak Voyvodası Aleksander İpsilanti'nin araya girmesi ile Rusçuk'ta oturması ve herhangi bir işe karışmaması şartıyla af edilmiştir. Ancak kısa süre içinde eski gücüne kavuşarak Rusçuk Ayanlığını elde etmeyi başarmıştır. Daha sonra Pasbanoğlu Osman'ın isyanının bastırılmasındaki yararlılıkları sayesinde vezir rütbesine eşdeğer kapıcıbaşılığa getirilmiştir. Giderek güçlenen İsmail Ağa bu dönemde devlete tam olarak isyan etmemekle birlikte merkezi otoriteye itaat etmemiştir. Bölgedeki isyanların bastırılmasındaki katkısı sayesinde gücünü giderek arttıran İsmail Ağa, İstanbul'un zahire yollarını tehdit etmeye başlamıştı. Diğer ayanlarla birleşerek Edirne üzerine yürümüş ve böylece devlete isyan etmişti. 12 Ağustos 1806'daki ani ölümü devleti oldukça rahatlatmıştı. Öldüğünde emri altında kırk bir kaza bulunuyordu. Bkz. Kemal Beydilli, "Tirsiniklioğlu İsmail Ağa", *DİA*, C 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 204, 205.

82 BOA, HAT, 122/5014, 29 Z 1220, 20 Mart 1806. Hatt-ı Hümâyûnda padişahın şu kaydı düştüğü görülmektedir: Benim vezirim ibadullahın muhtaç oldukları zehâirin celbine gece ve gündüz gayret idesün, görevim seni rabbim, muvaffak eylesun.

83 BOA, AE. SSLM, III, 30/1746, 15 RA 1208/21 Ekim 1793. Belgelerde kendilerinden muhtekir tıfesi olarak söz edilen bazı kapan yazıcıları Eflak ve Boğdan'da yeni mahsul çıkmadan bir iki ay önce paraya ihtiyacı olan reaya ile bağlantıya geçerek zahirelerini ucuz bir fiyata satın almak suretiyle haksız kazanç elde etmekteydiler. Bu kişiler böylelikle İstanbul'a gönderilmesi gereken zahirede bir sıkıntıya sebep oldukları gibi satın aldıkları malı daha sonra fazla fiyata satmaktaydılar. Bunun önlenmesi için yerel yöneticiler ikaz edilerek ihtikâra meydan vermemeleri istenmiştir. Bkz. BOA, HAT, 1141/45390-B, 4 L 1238/14 Haziran 1823. Kapan Yazıcılarının olumsuz davranışları daha önce de gündeme gelmişti. Eflak Voyvodası Aleksander merkeze

Tüccarın başka bir istismarı da, yağları birbirine karıştırarak sadeyağ olarak satmasıydı. 1777 yılına ait bir belgede İbrail, Kalas ve İsmail iskelelerinde don ve peynir yağlarını karıştırarak sadeyağ olarak satan tüccarların bu faaliyetlerinin önlenmesi, gerek Eflak ve Boğdan gerek İstanbul ve Galata'da alım-satımlarda yağ cinslerinin açık bir şekilde belirtilmesi istenmiştir.⁸⁴

Başka bir sıkıntı da Eflak ve Boğdan'a sınır yerlerden bazı kimselerin gelerek ziraat yapmaları ve elde ettikleri ürünü başka yerlere götürerek satmalarıydı. Bu kişiler öncelikle araziye kiralar, güvenliğini sağlamak için bekçi tutar, hasat zamanı gelerek ürünü toplardı. Nizama aykırı bu durum, reayadan bazılarının toprağını terk etmesine sebep olduğu gibi, İstanbul'un seknesi konusunda da bazı sıkıntılara yol açmaktaydı. Merkezden gönderilen emirlerde bu durumun önüne geçilmesi ve sorumluların cezalandırılması istenmiştir.⁸⁵ Eflak ve Boğdan başkenti besleyen yerlerin başında gelmekteydi. Konuyla ilgili belgelerde İstanbul'un kileri durumundaki Eflak ve Boğdan'ın eşkıyanın tecavüzüne karşı korunması için yetkililere emirler verildiği görülmektedir.⁸⁶ Hatta dönem dönem halkın bizzat müdahale ederek eşkıyayı engellemesi dahi gündeme gelmiştir.⁸⁷

İstanbul'un beslenmesine hanel getirecek her türlü istismarın önüne geçmek için gerek merkezi idare gerekse yerel yöneticiler çeşitli tedbirler almaktaydılar. Bu çerçevede başkente gönderilmesi gereken malı alkoyan ve ihtikâr yapan bazı kimselerin cezalandırılmaları dışında ayrıca ellerindeki malların da alınarak şehre gönderilmesi yönünde bir uygulama yapılmıştır. Eflak ve Boğdan'da, ellerindeki malları cari fiyat üzerinden piyasaya vermek yerine istif ederek fazla fiyata satmaya çalışan boyarlara müdahale edilmiştir. Merkezden gönderilen bir emirle boyarların ellerindeki malları gemilerle İstanbul'a göndermeleri ve bu kişilerin

yazdığı arızada Eflak'ta çekirge istilası ve zamansız yağmurlar yüzünden zahire sıkıntısı olmasına rağmen büyük bir gayretle İstanbul'a gönderilmek üzere külliyeleli miktarda zahire temin edilerek İbrail İskelesine nakledildiğini, ancak iskelede bulunan un kapamı yazıcılarının reayaya eziyet etmek suretiyle düzeni bozduklarını bildirmişti. Belgede isimleri ile diğer künye bilgileri de yer alan bu yazıcıların bir günlüğüne hapsedildikleri halde reayaya evelden ziyade cevri taadditleri ifade edilmektedir. Bkz. BOA, İE, HR, 16/1537.

84 Çağman, "İstanbul'un İlaşesinde Balkanlar ve Karadeniz'in Önemi", s. 140.

85 BOA, C HR, 121/6011, 15 CA 1230/25 Nisan 1815.

86 BOA, C DH (Dahiliye), 73/3643, 29 C 1237/23 Mart 1822. "Eflak ve Boğdan Asitane-i Aliyyemin kileri mesabesinde olup..." BOA, C BLD, 137-6807. "...memleket-i merkume dârü'l-hilâfetü'l-'aliyyemin kileri mesâbesinde olarak..." BOA, HAT, 1541/45.

87 Eflak Voyvodasının arızasında, dağlı eşkıyanın Eflak'ta zulmetmeye kalkışması halinde halkın ittifak ederek, turpan, bıçak, satır, nacak ile üzerlerine hücum ederek kendilerini savunacağı vurgulanmıştır. BOA, HAT, 69/2928-C, 28 RA 1215/19 Ağustos 1800.

sıkı sıkıya tembih edilmeleri kararlaştırılmıştır.⁸⁸ Ancak alınan bütün tedbirlere rağmen incelenen dönem boyunca bazı istismaların yaşanmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Başkent İstanbul'un eksiksiz bir şekilde beslenmesini sağlamak için devlet, oldukça iyi işleyen bir mekanizma kurmuştur. Bu mekanizma sayesinde dışarıdan, şehrin başta zahire olmak üzere her türlü ihtiyacını karşılamıştır. İstanbul'un zahire ihtiyacını karşılayan yerlerin başında Eflak ve Boğdan gelmekteydi. Bu memleketlerden getirilen ihtiyaç maddeleri arasında özellikle tarımsal ve hayvansal ürünler ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede büyük miktarlarda buğday, arpa, darı, mısır, yağ çeşitleri, bal, peynir ve canlı hayvan getirilmiştir. Nitekim arşiv belgelerinde Eflak ve Boğdan için İstanbul'un kileri tanımlaması yapılmaktadır. Dikkat çekici başka bir konu da kendi içinde bir tasnife tabi tutulduğunda, Eflak'tan daha çok tarımsal, Boğdan'dan ise hayvansal ürünlerin getirildiği meselesidir. İstanbul'u besleyen Eflak ve Boğdan bunu ağırlıklı olarak İbrail ve Kalas iskeleleri üzerinden gerçekleştirmiştir. Bu iki iskelede çok sayıda depo olması, iskelelerin işlekliliği, ulaşım imkânlarının genişliğı iskeleleri ön plana çıkarmıştı.

Padişahın İstanbul'un beslenmesine büyük bir önem vermesi, şehre gerekli gıda maddelerinin gönderilmesini kolaylaştırmıştır. Yerel yöneticiler bu duruma göre davranarak padişahın beğenisini kazanmaya çalışmışlardır. Padişah da bu durumu göz ardı etmeyerek takdirlerini dile getirmiştir. Ancak caydırıcı bir yaklaşımın olduğu da dikkatten kaçmamalıdır. Buna rağmen bir takım aksamaların önüne tam olarak geçilemediği görülmektedir. Daha fazla para kazanma hırsı, devletin belirlemiş olduğu fiyatların tatmin edici olmaması gibi gerekçelerle bazı muhtekirler İstanbul'a gönderilmesi gereken zahireyi saklayarak veya başka yerlere götürerek daha fazla paraya satmaya çalışmışlardır. Bu durum, zaman zaman yöre halkıyla birlikte İstanbul ahalisini de mağdur etmiştir. Çekirge istilasası sel, aşırı yağış gibi doğal olaylar da hem malın fiyatını yükseltmiş hem de başkentte zahire darlığına yol açmıştır. Ancak her ne sebeple olursa olsun devlet Eflak ve Boğdan'dan zahire gönderilmemesine rıza göstermemiş ve buralardan İstanbul'a sürekli bir zahire akışı gerçekleşmiştir. Denilebilir ki, Eflak ve Boğdan, İstanbul'u dara düşmekten kurtaran beldeler olmuştur. Dolayısıyla başkentın huzur içerisinde yaşamasında bu iki zahire ambarının da rolü büyük olmuştur.

⁸⁸ BOA, C BLD, 72/3562.

Kaynaklar**Arşiv Belgeleri**

BOA, A. MKT-36/82.

BOA, AE. SMHD-1/5.

BOA, AE. SSLM. III-187/11286.

BOA, AE. SSLM-III-30/1746.

BOA, C BLD-4/172.

BOA, C BLD-6/275.

BOA, C BLD-53-2649.

BOA, C BLD-72/3562.

BOA, C BLD-85/4218.

BOA, C BLD-102/5072.

BOA, C BLD-104/5190.

BOA, C BLD-119/5924.

BOA, C BLD-128/6386.

BOA, C BLD-137/6807.

BOA, C DH-73/3643.

BOA, C HR-5/216.

BOA, C HR-33/1636.

BOA, C HR-58/2865.

BOA, C HR-121/6011.

BOA, C İKTS-39/1904.

BOA, C ML-323/13326.

BOA, C MTZ-6/252.

BOA, HAT-1141/45390-B.

BOA, HAT-116/4702.

BOA, HAT-116/4704.

BOA, HAT-122/4983.

BOA, HAT-122/4983.

BOA, HAT-122/5014.

BOA, HAT-1282/49713.

BOA, HAT-141/45390.

BOA, HAT-1541/45.

BOA, HAT-19/885.

BOA, HAT-238/13248.

BOA, HAT-37/1853.

BOA, HAT-38/1911.

BOA, HAT-40/2025.

BOA, HAT-46/2272-1.

BOA, HAT-622/30746.

BOA, HAT-69/2928-C

BOA, HAT-71/2999-A.

BOA, HAT-71/2999-F.

BOA, HAT-71/2999-G.

BOA, HAT-71/2999-İ.

BOA, HR. MKT-94/91.

BOA, İE-HR-16/1537.

NA. FO, 78/367.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Acıpınar, Mikail, "Ahidnâmeler Çerçevesinde Karadeniz'de Ticaret ve Yabancı Tüccarların Durumu (XV-XVII. Yüzyıllar, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (OÜSBAD)*, Temmuz 2015, s. 319-336.

Aybet-Üçel, Gülgün, “XVII. Yüzyılda İstanbul Limanı ve Marmara Denizi’nde Uluslararası ve Şehirlerarası Ticaret”, *VIII. Türk Deniz Ticareti Sempozyumu (27-28 Mayıs 2016) Bildirileri*, haz. Rahmi Deniz Özbay, Cihan Yapıştırın, İstanbul Yayınları, İstanbul 2016, s. 27-32.

Aynural, Salih, *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları, Zahire Ticareti 1740-1840*, Tarih Vakfı yurt Yayınları, İstanbul 2002.

Bostan, İdris, “Bir Liman Kenti Olarak İstanbul”, *İstanbul Tarih ve Kültür*, Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2016, s. 45-57.

Çağman, Engin, “18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul’un İâşesinde Balkanlar ve Karadeniz’in Önemi”, *Avrasya Etüdüleri Dergisi*, 50/2016-2, s. 127-151.

Çiftçi, Cafer, “Osmanlı Döneminde İstanbul’un İâşesinde Bursa’nın Rolü”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi*, Sayı 16, Ankara 2004, s. 151-171.

Demirtaş, Mehmet, “İstanbul Fırınlarının Buğday ve Un İhtiyacının Karşılmasında Görülen Usulsüzlükler ve Uygulanan Yaptırımlar”, *II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu (27-29 Mayıs 2014) Bildirileri*, ed. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emre Safa Gürken, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 169-185.

Demirtaş, Mehmet, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza, İstanbul Örneği H 1100-1200/M1688-1786*, Birleşik Yayınları, Ankara 2010.

Fidan, Fadimeana, “Osmanlıda Zahire Mübaşiri Olmak: Zıştovili Hacı Ali Örneği (1749-1755)”, *DTCF Dergisi*, 56/2, 2016, s. 302-318.

Fidan, Fadimeana, “18. Yüzyılda Karadeniz İskelelerinin İstanbul’un İâşe Teminindeki Rolü (Rumeli Kıyısındaki İskelelere Göre)”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (OÜSBAD)*, Temmuz 2015, s. 83-102.

Faroqhi, Suraiya, “İstanbul’un İâşesi ve Tekirdağ-Rodosluk Liman (16.-17. Yüzyıllar)”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1979-1980 Özel Sayısı, s. 139-154.

Gökbilgin, M. Tayyib, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.

Güçer, Lütfi, “XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dâhilinde Hububat Ticaretinin Tabii Olduğu Kayıtlar”, *İstanbul İktisat Dergisi*, C 13, S. 1-4, ss 79-98.

Güran, Tevfik, "İstanbul'un İâşesinde Devletin Rolü (1793-1839)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C 44. S. 1-4, Ocak 1986, s. 245-275.

Hinz, Walter, *İslamda Ölçü Sistemleri*, çev. Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990.

Kokdaş, İrfan, "18. ve 19 Yüzyıllarda Aşağı Tuna'da Habsburg Politikaları ve Tuna Nehir Ticaretinde İmparatorluklar Arası Rekabet", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Temmuz 2015, s. 177-195.

Kolay, Arif, "İstanbul'un İâşesinde Deniz Ulaşımının Önemi", *Marmara Üniversitesi VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu (27-28 Mayıs 2016-İstanbul) Bildiriler Kitabı*, haz. Rahmi Deniz Özbay, Cihan Yapıştıran, İstanbul 2016, s. 176. s. 174-194.

Köse, Ensar, Kefe Limanı ve Karadeniz Ticareti (18. Yüzyılın İlk Yarısı), *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (OÜSBAD)*, Temmuz 2015, s. 24-56

Maxim, Mihai, "İbrail", *DİA*, C 21, İstanbul 2000, s. 363-366.

Özkaya, Yücel, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

Tabakoğlu, Ahmet, "Osmanlı Döneminde İstanbul'un İâşesi", *II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu (27-29 Mayıs 2014) Bildirileri*, ed. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emre Safa Gürkan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 99-168.

Taşkın, Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2005.

Türkhan, Sait, *18 Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'un Et İâşesinin Temini: Hassa Kasabbaşılık Kurumu*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

